

Kirkebyggeren Iver Hansen Bruserud

Av Jørgen Dahl

Det er få data som er levnet oss om denne merkelige, geniale mann. Da gamlestua på Bruserud ble revet ned, fant vi hans fripass der viste at han var født i 1818 på plassen Diskerud under gården Lie ved Ørje, samt at han hadde avtjent sin verneplikt som soldat. Men hans barndoms- og ungdomsår kjenner vi intet til.

Som voksen mann finner vi ham som sagbygger og sagmester på Svarverud-bruket i Hærland. Det er sannsynlig at dette var i de år tyskeren Bertheau (alminnelig kaltes denne mannen Barthoe) eide godset. Her bygde Iver om sagbruket etter en helt ny type, som han sjøl hadde uteksperimentert. Mens et hittil kun hadde vært brukt bare et blad i hver sagramme, så satte Iver nå opp ei ramme hvori stokken ble kanta. I ei annen ramme satte han inn så mange sagblader at den kløvde stokken ferdig med en gang.

Dette var et helt nytt system, som tillike var meget arbeidsbesparende. Etter som det spurtes, kom sagbruksfolk kjørende lange veier for å få se denne nye sagbruksinnretningen.

Det fortælles at det kom folk helt fra Drammensdistriktet. Mange sagbruk ble ombygd til den nye typen. En han ble «ente værandes» på Svarverud. For i 1860-åra treffer vi han på Ørje igjen. Da var han kommet tilbake til Lie som sagmester og bodde atter her på Diskerud, hvor han var født.

Da han bygde om kvernhuset til naboen der i Ørjefossen (Braarud eller

Torp), så det ble mer moderne og fikk større kapasitet enn husbondens, ble han oppsagt og kom derfra og hit til Dal, hvor sagbruket hadde brent ned. Det var i 1869 han kom hit hvor hans slekt, sønner og sønnesønner, fortsatte etter ham som sagmestere og høvelmestere helt til 1936. Her bygde så Iver og sønnene opp igjen det sagbruket som var brent.

Han hadde sju sønner. De to eldste var reist til Amerika innen de forlot Ørje, mens de fem yngre fulgte med foreldrene hit hvor de kom til å bo på Bruserud.

Siden det var så mange av dem, så viste det seg at de kunne ta over mer arbeide enn det som falt på sagbruket her. Og de skiftes snart om å reise rundt og bygge nye sag- og møllebruk innen distriktet, og dette ble mange. Jeg skal nevne de jeg minnes omtalt: Sag og mølle i Hedmarkfossen, ny mølle ved Ørkenhullet (nå Nordlie), sag og mølle på Krogstad, mølle på Åsengen, mølle og sag på Rustad for brødrene Hemmingsen, mølle og sag på Finnehuset for Andreas Westerby, sag og mølle på Brattfoss, sag på Eidareng i Askim for fogd Jørstad, samt et sagbruk av mer moderne type i Lekumfossen for lensmann Hjorth.

Å bygge slike bruk den gang krevde mye arbeide. For det var ikke som i dag, å gå til et mekanisk verksted og bestille en turbin til å drive, eller en elektrisk motor, eller å få tak i lokomobil. Nei, det var å lage vannhjul til drivkraft. Enten hjul av mindre diameter og

som ble drevet med undervann (brystvannhjul) eller av så stor diameter som fallhøyda tillot, og som kaltes overvannshjul. Alt måtte stå i forhold til fallhøyda og vannmengde, og alt dette var noe som byggmesteren måtte beregne og laga sjøl.

Iver laga ikke bare vannhjul. Da han bodde i Ørje laga han en turbin til drivkraft i ei mølle. Og i 1870-åra konstruerte han en slags vannskrue, som ble brukt i Fossumstryket i Askim, som drivkraft for et sagbruk som han bygde der. Det fortaltes om ham at han brukte alle sine ledige fristunder til å eksperimentere med vannhjul, fjørkaller og turbiner av forskjellige typer. Disse eksperimenter holdte han til med i små bekkefosser.

Resultater som ingeniører i dag kan regne seg til, måtte Iver eksperimentere seg til og prøve seg frem til med sine modeller. At han ikke gikk fri for «perpetum mobile» (evighetsmaskin) er jo en selvfølge.

Det foran nevnte er noen av de arbeider Iver Hansen utførte, eller ledet. Alt hva han foretok seg gikk han helt inn for, for å kunne yte det beste. Av vesen var han rolig og stillfarende og med ytterst sømmelig fremtreden. Han var etter den tids skikk en måteholden mann. For det var ingen som fikk ham til å ta mer enn en liten dram noen gang.

Han fulgte godt med i tidens politiske og sosiale spørsmål, enn skjønt han aldri oppnådde å få stemmerett.

Hans hustru var meget sykkelig, og døde mange år før ham. Deres hjem var prega av den ro og harmoni som omga ham, hvor han ferdes. Banning og simpel tale eller oppførsel var deres hjem fredet for.

I all sin fremferd var han sin venns venn. Som sådan minnes jeg hans forhold til min bestefar, som var hans arbeidsgiver gjennom mange år. Det var et ubrytelig vennskap mellom de to, som ingen kunne rokke et fnugg.

Men Ivers største byggverk ble dog Hærland kirke, hvor han var byggmester og min bestefar entreprenør.

Føruten sine sønner hadde han her med seg arbeidere som trengtes. At han skilte seg vel, og med heder fra sitt arbeide, det vitner kirka om ennå i dag.

Men han gjorde flere nødvendige forandringer i arkitektens planer som denne ikke hadde vært klar over.

Tårnhuset skulle tømres som laftverk helt opp dit spiret begynner. Men på sør- og vestvegg hvor soltørken sto hardest på, der sank veggene raskere sammen, enn mot nord og øst. Og derfor satte han opp et reisverk av grove dimensjoner inne i tårnbygningen og boltet dette fast i fundamentet. Likedan satte han lange jernstrekker tvers over langskipet, for at takkonstruksjonen ikke skulle spenne ut langveggene.

Ole, hans nest eldste sønn, fikk det vervet av sin far å skru korset fast på toppen av tårnspiret.

Iver var nå blitt en eldre mann, og etter denne tid påtok han seg ingen større arbeider. Hans hustru døde også noen år etter, flere av sønnene giftet seg og flyttet ut, og han ble etter hvert en ensom mann.

Da han var over de 70 år bestemte han seg for å lære og skrive og regne. Han syntes han kunne ta seg tid til det, og han ble flink til å skrive.

I all sin tid før brukte han tankene og tommestokken, når han gjorde opp de nødvendige regnestykker. Hvordan

Hærland kirke slik den er i dag.

han kom til de riktige resultater var det ingen som forsto.

Han var en evnerik mann, og en begavelse av sjeldne, og gjennomført hederlig og rettskaffen i både liv og tenkesett, og absolutt pålitelig Egenskaper som har gått i arv til hans etterkommere.

Hans yngste og lengstlevende sønn

var Theodor Iversen Høitomt.

Av andre sønner skal jeg nevne

Johan Iversen Langerud, som i ei lang rekke år var sag- og høvelmester å Krogstadbruket for ingeniør H.

Krogstad. Martin Iversen var i mange år sagmester på Rustad og senere møller på Narvestad, inntil han kjøpte søndre Ørken i Hærland. Kristian Iversen tok navnet Dahl, og bodde i sine siste år på Brunsnes i Hærland. Ole levde ugift, han var i mange år sagmester og gårdsbestyrer for Annette Hedmarken.

Ivers siste byggearbeide var et sagbruk i Torpedalen, men dette fikk han ikke utført. Det ble seinhøstes og glatt, og så datt han ned fra et stillas og forslo seg, så han ble lam i hele underlivet, og kom aldri opp mer.

Han kom da til sin sønn og svigerdatter på Rustad, Martin og Sofie, og døde hos dem 16. januar 1896.

Iver ligger begravd på den nedre gravlund ved Hærland kirke. Hans grav er ukjent, og ingen stein forteller om hans minne.

Men kirka han bygde står ovenfor, som et varig monument over ham, og vitner om hans livs største arbeide.

Og sønnen reiste en synlig bauta over sin fars minne, da han satte korsets merke på tårnspiret.